

Dos quarts de nou

(ALDC, VIII, 1855. *Dos quarts de nou*)

Les fraccions horàries es poden expressar pel sistema de campanar o pel sistema de rellotge. El primer “té com a fracció bàsica el quart d’hora, que s’expressa mitjançant una construcció formada per tres elements: el masculí d’un numeral cardinal, a tall de numerador, que indica fins a un màxim de tres els quarts d’hora transcorreguts; el nom fraccionari *quart*, a tall de denominador, amb el qual concorda aquell cardinal, i el cardinal que indica l’hora en curs precedit de la preposició *de*” (GIEC, 2016: 1181-1182): *un quart de nou*, *dos quarts de nou*, *tres quarts de nou*. Així, l’expressió equivalent a 8:30 h és *dos quarts de nou* (o *quarts de nou* 12), amb la var. *dos corts de nou* 15, 40, 44, 48, amb monoftongació de *quarts* en *corts*; l’expressió es pot simplificar en *dos quarts* 103 o matisar amb més minuts: *dos quarts i cinc* 123. Al segle XVIII es troben testificacions d’aquest sistema (“a dos quarts d’una del migdia”, 1797). Es tracta d’una denominació específica del cat., habitual en els parlars del Principat, com *un quart de*, *tres quarts de* (veg. mapes 1314 i 1316). El sistema de rellotge té com a fracció bàsica la mitja hora, que s’expressa per l’adj. *mitja* afegit a la indicació de l’hora precedent mitjançant la conjunció *i*: *les vuit i mitja*, amb les var. *les v[w’i]t i mitja* 171, 183, *les (las) [w’ejt] i mitja* 87, 94, *les g[uj]t i mitja* 129, *les [u’it] i mitja* 157, *les [w’it] i mitja* 152, 155, 156, 158-162, 164, 165,

167, 169, 172-182, 184, 186, 187, 189, 190, *es [u’it] i mitja* 188, *es [w’it] i mitja* 185, *las otxo i mèdia* 100 (← cast.). Ja tenim constància, al s. XVII, d’aquest sistema (“a la una i mitja de la tarda”, 1667). Una altra opció centra el nucli en *mitja*, sense article precedent o, rarament, sense article, amb complement referit a l’hora posterior encapçalat per la preposició *pa* (< *per a*) o *pes* (< *per es*): *mitja pa les nou* 118, *mitja hora per les nou* 189, *la mitja pa les nou* 102, 108, 111, 115, 149, 152, *la mitja pes nou* 89, 90, *la mitja pa les nau* 138, 139, o, amb reducció, *la mitja* 155. El sistema ja es documenta al s. XVII (“els tres quarts per les vuyt de la tarda”, 1645).

El sistema internacional es manifesta en *les vuit i trenta-cinc* 85, *les nou i coranta* 85, amb matisacions com *les nou manco vint-i-cinc* 85, *manquen vint-i-cinc per les nou* 85. El sistema del ross., *vuit hores i mitja*, sense article, és resultat d’una interferència amb el fr. *huit heures et demie*. Gran part del Principat se serveix del sistema de campanar, *dos quarts de nou*, mentre que el de rellotge, *les vuit i mitja*, uneix l’alg., el bal. i el val., i la part occidental del Principat, un paral·lelisme a sumar als diversos que els agermanen (*torcar, fus*, etc., Veny, 1958-1960).

Per a una informació àmplia sobre les fraccions horàries, veg. Royo, 1992, Torres i Vilatarsana, 2001, Corbera, 2011, i especialment, Antolí Martínez (en premsa b).

